

Олександр КОТЛЯРЕНКО,

*здобувач Національного університету оборони України,
підполковник юстиції*

ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ – СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: правоохоронна функція; правоохоронні органи; функції держави; механізм держави; Військова служба правопорядку; Збройні Сили України.

Кожна держава визначає певні завдання і забезпечує їх виконання з урахуванням потреб та інтересів, цілей і бажань, мотивів та можливостей усього суспільства, пануючого класу або певної нації. Тому питання про функції держави має не лише теоретичне, а й надзвичайно велике практичне значення, оскільки від правильного його вирішення залежить рівень розвитку громадянського суспільства. Адже функції держави відображають її політичну та соціальну природу, сутність держави і державної влади на певному етапі розвитку. Відтак, вивчення й аналіз найбільш важливих функцій держави, механізму їх реалізації та діяльності органів, уповноважених їх здійснювати, не втрачають актуальності.

Окремі аспекти окресленої проблеми, пов'язані із правоохоронними функціями держави, розглядалися у працях таких учених, як М.І. Козюбра, В.В. Копейчиков, А.М. Колодій, О.Ф. Скакун, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та інших. Дослідженню правоохоронних функцій держави присвячені дисертації П.В. Онопенка і Й.І. Горінецького. Функції військової служби, їх конституційно-правове закріплення останнім часом були предметом дослідження в наукових роботах В.Й. Пашинського, Є.І. Григоренка. Загальний аналіз функцій Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (Військова служба правопорядку) проведено Б.М. Ринажевським. Теоретико-правові питання функціонування правоохоронних органів у механізмі держави України розглянуті у працях Т.О. Пікулі та Ю.О. Загуменної.

Водночас досліджень місця і ролі Військової служби правопорядку у механізмі реалізації правоохоронної функції на даний час не існує. Від-

сутнє також нормативне визначення понять «правоохоронний орган», «правоохоронна діяльність», «правоохоронна функція», розуміння того, які саме функції державних органів необхідно вважати «правоохоронними». Це зумовлює актуальність даного дослідження. Треба також врахувати, що правоохоронні функції тісно взаємопов'язані з іншими важливими функціями держави (оборони і захисту), які покладаються на Збройні Сили України, і саме тому існує потреба у їх вивченні в обсязі, необхідному для повного розкриття змісту та механізму реалізації правоохоронної функції держави.

Мета статті полягає у визначенні шляхів удосконалення реалізації правоохоронної функції держави органами і підрозділами Військової служби правопорядку.

Одне з основних питань, що виникає у сфері функціонального призначення держави, – ефективність здійснення та реалізації функцій держави, зокрема правоохоронної. Однак правоохоронна діяльність держави не може бути ефективною без наявності належної нормативно-правової бази, відповідно, і без системи правоохоронних органів, які забезпечують виконання правових норм. Без цього неможливо досягти стабільного правопорядку в державі. Розвиток суспільних відносин і правової системи країни неодмінно позначаються на змісті функцій держави, що здійснюються через відповідні органи.

Функції держави та функції державних органів не є однопорядковими явищами (поняттями). У функціях держави відображено зміст її діяльності загалом (тобто всієї державної діяльності), а у функціях державних органів – лише зміст специфічної частини (ділянки) державної діяльності. Функції окремого органу держави свідчать про

його соціальне призначення як особливої частини механізму держави [1, 183–185].

Загалом функціонування держави є складним динамічним процесом, що відбувається під впливом багатьох чинників. Кожна функція держави протягом історичного розвитку зазнавала трансформацій. Це, безумовно, повною мірою стосується й правоохоронної функції держави – забезпечення конституційного порядку та національної безпеки, які зумовлюють стан законності, охорону конституційних прав людини і громадянина та відновлення неправомірно порушених прав.

Правоохоронна діяльність визначається правоохоронною функцією держави, здійснюється в межах правоохоронних відносин та відповідає їх принципам. Державно-владна діяльність правоохоронних органів полягає в тому, що вони, будучи частиною апарату держави, наділені компетенцією розглядати різні юридичні справи та користуються можливістю застосування державного примусу [2, 17].

При цьому треба врахувати, що, на думку Т. Пікулі, державно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції складається з упорядкованої сукупності елементів, які функціонують у правоохоронній сфері суспільного життя. Тобто державно-правовий механізм утворює відносно самостійну соціальну систему (правоохоронну), складовими якої є певні елементи, зокрема мета, об'єкти, суб'єкти правоохорони тощо.

Найголовніший суб'єкт правоохоронної системи – держава, оскільки саме вона створює всю сукупність державних правоохоронних органів, наділяє їх відповідними повноваженнями для захисту прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю, забезпечення законності та правопорядку. Саме тому правоохоронні органи є центральним суб'єктом правоохоронної системи [3, 49–53].

Конституція України (ст. 1) проголошує Україну правовою державою. Верховенство права, закріплене у ст. 8 Основного Закону, – одна з найважливіших засад цієї держави. Реалізація вказаного конституційного положення зумовлює необхідність охорони права, яка здійснюється за допомогою правоохоронних функцій держави. Таким чином, в умовах побудови громадянського суспільства ці функції є важливими для становлення та існування правової держави. Ефективність їх реалізації залежить від злагодженої діяльності суб'єктів, призначених для їх здійс-

нення, серед яких провідна роль належить правоохоронним органам держави [4].

Не вдаючись до подальшого розгляду проблеми аналізу властивостей і видів правоохоронної діяльності та її порівняння з іншими напрямками реалізації державної влади, констатуємо лише те, що виконання правоохоронних функцій, по-перше, становить невід'ємну частину діяльності цілої низки органів у системі державної влади – правоохоронних органів, а по-друге, сама функція охорони права та підтримання правопорядку є однією з обов'язкових умов існування будь-якої сучасної держави. Тому система правоохоронних органів являє собою необхідний елемент становлення й розвитку демократичної держави.

У ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року визначено, що правоохоронні органи – органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення *правоохоронних функцій* [5]. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 року збільшує коло суб'єктів, яких за певними ознаками можна віднести до правоохоронних. Так, у ст. 1 цього Закону зазначено, що правоохоронні органи – це державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або *правоохоронні функції* [6]. Однак поняття «правоохоронні функції», тлумачення якого могло б дати змогу чітко визначити коло правоохоронних органів, що їх здійснюють, у вказаних законах не міститься.

Відсутність чіткого законодавчого визначення поняття та структури правоохоронних органів зумовлює необхідність звернення до теоретико-методологічних джерел. У юридичних енциклопедіях правоохоронні органи визначено так: «Правоохоронні органи – державні органи, основною функцією яких є охорона законності та правопорядку, захист прав та свобод людини, боротьба зі злочинністю» [7, 759]; «Правоохоронні органи – державні органи, спеціально уповноважені здійснювати контроль за точним і неухильним додержанням законів, забезпечувати законність і правопорядок, боротьбу зі злочинністю, захист прав і свобод громадян, застосовувати заходи державного примусу до правопорушників» [8, 695–696].

У ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»

від 23 грудня 1993 року визначено перелік правоохоронних органів, до яких віднесено, зокрема, органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку, інші органи, які здійснюють правозастосовні або *правоохоронні функції* [9]. Водночас, якщо проаналізувати законодавчі акти, в яких закріплено правовий статус того чи іншого органу держави і на які в тому чи іншому обсязі державою покладено здійснення правоохоронних функцій, то із визначеного переліку статусом «правоохоронні» законодавець прямо наділяє лише Службу безпеки України, Управління державної охорони України, Державну прикордонну службу України та Військову службу правопорядку.

Кожен із цих органів виконує певні завдання, здійснює діяльність у напрямках, визначених в законодавчому порядку, наділений сукупністю відповідних повноважень, які дають йому змогу охороняти право у певних сферах суспільних відносин. Окремі правоохоронні органи здійснюють спеціальну правоохоронну діяльність, що відповідає їх назві, особливому статусу в механізмі правового регулювання. Одним із таких правоохоронних органів є Військова служба правопорядку, основне призначення якої – забезпечити правопорядок у Збройних Силах України.

Необхідним атрибутом держави, гарантом воєнного захисту її національної безпеки й стабільності в суспільстві виступають Збройні Сили України, які загалом виконують оборонну і захисну функції держави. Так, ст. 17 Конституції України визначає, що на Збройні Сили України покладаються «... оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності». Захист суверенітету і територіальної цілісності України визнаються найважливішими функціями держави. Забезпечення державної безпеки та захист державного кордону покладаються на відповідні військові формування і правоохоронні органи держави, організація та порядок діяльності яких визначаються законом [4].

Зіставлення ч. 1 ст. 17 Конституції України та ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року дає підстави вважати суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність України об'єктами її національної безпеки. Остання визначається у цьому Законі як захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розви-

ток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам, зокрема й у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони.

Усвідомлюючи необхідність забезпечення оборони і захисту держави, враховуючи, що ці важливі функції покладаються на Збройні Сили України, маючи на меті зміцнення правопорядку у Збройних Силах України та забезпечення конституційних прав військовослужбовців, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 7 березня 2002 року №3099-III (Закон) [10]. Відповідно до нього було створено Військову службу правопорядку у Збройних Силах України – *спеціальне правоохоронне формування* в складі Збройних Сил України, призначене для забезпечення правопорядку і військової дисципліни; запобігання злочинам, іншим правопорушенням, їх припинення; захисту прав і законних інтересів військовослужбовців; виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень; захисту майна від розкрадання; участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах; виконання інших визначених Законом завдань і функцій.

Правовий статус та повноваження Військової служби правопорядку визначені в Законі і, на нашу думку, мають певні особливості. Так, Військова служба правопорядку є *спеціальним* правоохоронним формуванням у складі військового формування. «Спеціалізованість» її полягає в поширенні компетенції на певне коло суб'єктів, а саме Збройні Сили України (військове формування). Призначення військового формування закріплено в ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року [11]. Зокрема, крім завдань, покладених на Збройні Сили України Конституцією України, вказаний Закон додатково покладає на військове формування захист державної незалежності та національних інтересів.

Водночас Військова служба правопорядку як складова Збройних Сил України (військового формування) є елементом Воєнної організації держави та суб'єктом забезпечення національної безпеки. Діяльність Воєнної організації держави безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України (інтересів держави) від зовнішніх та внутрішніх загроз [5, 6]. Беззаперечним також є те, що Військова служба правопорядку як

організаційна складова Збройних Сил України бере участь у виконанні покладених на них Конституцією України та законами України функцій. Крім того, Військова служба правопорядку як *правоохоронне* формування реалізує визначені їй Законом завдання і функції правоохоронної діяльності, мета яких полягає в забезпеченні правопорядку в Збройних Силах України. Проте ключовий момент – це підпорядкування правоохоронного формування (Військової служби правопорядку) керівництву військового формування (Збройних Сил України), що ускладнює дотримання принципів незалежності та неупередженості в її діяльності.

Загальновідомо, що функція забезпечення правопорядку передбачає такі основні види діяльності: попередження, виявлення, розкриття і припинення правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; перевиховання правопорушників. Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що з метою реалізації правоохоронної функції держави Військова служба правопорядку наділена такими повноваженнями:

- попереджувати, виявляти і припиняти злочини та інші правопорушення, розслідувати корупційні правопорушення;
- здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- виявляти причини та умови вчинення правопорушень; вносити подання щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяють;
- виконувати доручення слідчого, прокурора, рішення судів;
- брати участь у забезпеченні громадського порядку;
- забезпечувати виконання особами кримінального покарання в дисциплінарному батальйоні;
- взаємодіяти з військовими формуваннями та правоохоронними органами, обмінюватися з ними інформацією для виявлення правопорушень;
- запобігати диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах;
- розшукувати і затримувати військово-службовців, які ухиляються від виконання кримінального покарання, проводити розшук викрадених вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин;
- зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

- вносити пропозиції про анулювання дозволів на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, спеціальних засобів самооборони;
- вилучати предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки;

- здійснювати нагляд за дорожнім рухом військових транспортних засобів;

- брати участь у розслідуванні дорожньо-транспортних пригод, вчинених за участю водіїв військових транспортних засобів;

- брати участь у виконанні завдань, які додатково покладаються під час введення режиму воєнного або надзвичайного стану в Україні.

Виконання цих повноважень Військовою службою правопорядку забезпечується імперативним характером норм, а їх реалізація підсилюється можливістю застосування державного примусу. Зокрема, для виконання вказаних повноважень військовослужбовці Військової служби правопорядку можуть обмежувати права і свободи та особисту недоторканність правопорушників. Також у передбачених в законодавстві випадках і встановленому порядку військовослужбовці мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю. Зауважимо, що застосовувати передбачені законом заходи примусу держава уповноважує винятково правоохоронні органи (їх посадових осіб), які виконують її функції. На підтвердження зазначеного ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року відносить військових посадових осіб Військової служби правопорядку до кола осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Водночас ст. 5 цього Закону уповноважує органи Військової служби правопорядку на здійснення правоохоронних функцій держави у сфері протидії корупції [12].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що, попри невелику чисельність особового складу Військової служби правопорядку (1,5% чисельності Збройних Сил України), вона є важливим суб'єктом реалізації правоохоронної функції держави у такому її конституційному інституті, як Збройні Сили України. Повноваження Військової служби правопорядку в сфері реалізації правоохоронної функції держави – це сукупність передбачених у Законі прав та обов'язків, за допомогою яких вона виконує поставлені правоохоронні завдання у межах визначеної юрисдикції.

Варто наголосити, що обов'язковою умовою ефективного функціонування, якісного виконання Військовою службою правопорядку покладених законом завдань і функцій, дотримання її посадовими особами законності, забезпечення прав та свобод військовослужбовців є чітка нормативно-правова регламентація її діяльності. Адже специфіка роботи Військової служби правопорядку полягає в тому, що вона охоплює сукупність досить різних сфер суспільних відносин, і це вимагає від її посадових осіб високого професіоналізму, самовідданості, відповідальності та розуміння значущості завдань, що виконуються.

Забезпечення оборони і безпеки країни завжди було однією з найважливіших функцій держави. Характеризується вона можливостями ефективно протистояти будь-яким зовнішнім і внутрішнім загрозам її національній безпеці та створювати сприятливі умови для гарантованого захисту національних інтересів. Фактично можна стверджувати, що функції Збройних Сил України (оборона і захист) є функціями держави, оскільки головна мета їх роботи полягає у практичному здійсненні функцій держави, вирішенні завдань щодо збройного захисту незалежності та територіальної цілісності України від зовнішніх загроз на підставі принципів, закріплених у Конституції та законах України. Загалом Збройні Сили України – своєрідний механізм досягнення цілей, здійснення функцій і виконання завдань держави.

Зіставлення об'єктів охорони Збройних Сил України та правоохоронних органів в особі Військової служби правопорядку дає можливість стверджувати про їх спільність, тобто це – об'єкти національної безпеки: людина і громадянин –

їхні конституційні права і свободи; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Водночас принципи відмінності між ними в тому, що Збройні Сили України здійснюють їх охорону від зовнішніх загроз, а правоохоронні органи – від внутрішніх зазіхань. Щоправда, основне призначення Військової служби правопорядку – забезпечення конституційних прав військовослужбовців і правопорядку у Збройних Силах України, що є важливою складовою їх бойової готовності та боєздатності.

Отже, правоохоронні функції тісно взаємопов'язані з іншими важливими функціями держави (оборони і захисту), які насамперед покладаються на правоохоронні органи (Військову службу правопорядку), а також певною мірою на Збройні Сили України. Відтак, наявна потреба в їх подальшому комплексному дослідженні.

Враховуючи зазначене та з метою підвищення ефективності виконання завдань Військовою службою правопорядку й усунення дублювання в роботі правоохоронних органів вважаємо за доцільне більш чітко визначити правовий статус і напрями діяльності Військової служби правопорядку. Для цього пропонуємо внести такі зміни до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 7 березня 2002 року: 1) перейменувати її у Військову службу правопорядку України (Військову поліцію) та вивести зі складу Збройних Сил України; 2) підпорядкувати її Президенту України (через Міністра оборони України); 3) змінити статус Військової служби правопорядку, зазначивши, що це «спеціальний державний правоохоронний орган», удосконалити її компетенцію; 4) поширити її повноваження на інші військові формування держави.

Список використаних джерел:

1. Наливайко Л. Р. Поняття та основні ознаки функцій держави / Л. Р. Наливайко // Правова держава. – 2005. – Вип. 16. – С. 177–191.
2. Плигун Ю. С. Поняття правоохоронної діяльності та її суб'єкти / Ю. С. Плигун // Держава і право. – 2002. – Вип. 17. – С. 17–22.
3. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи України в механізмі держави: моногр. / Т. О. Пікуля – Тернопіль: Астон, 2005. – 200 с.
4. Конституція України: офіц. текст. – К.: Паливода А. В., 2011. – 56 с.
5. Про основи національної безпеки України: закон України від 19 червня 2003 року №964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №39. – Ст. 351.
6. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: закон України від 19 червня 2003 року №975-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №29. – Ст. 1440.
7. Российская юридическая энциклопедия / под ред. В. П. Бойко. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 1100 с.

8. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.

9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон України від 23 грудня 1993 року №3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 50.

10. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: закон України від 7 березня 2002 року №3099-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №32. – Ст. 225.

11. Про оборону України: закон України від 6 грудня 1991 року №1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №9. – Ст. 106.

12. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

Олександр КОТЛЯРЕНКО

**ВІЙСЬКОВА СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКУ –
СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ
ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ**

Резюме

Розглянуто діяльність Військової служби правопорядку у Збройних Силах України як суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави. Із застосуванням методу нормативно-порівняльного аналізу в статті проаналізовано повноваження Військової служби правопорядку у правоохоронній сфері, акцентовано увагу на особливостях її правового статусу, а також сформульовано пропозиції з удосконалення напрямів діяльності.

Александр КОТЛЯРЕНКО

**ВОЕННАЯ СЛУЖБА ПРАВОПОРЯДКА –
СУБЪЕКТ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ
ФУНКЦИИ ГОСУДАРСТВА**

Резюме

Рассмотрена деятельность Военной службы правопорядка в Вооруженных Силах Украины как субъекта реализации правоохранительной функции государства. С применением метода нормативно-сравнительного анализа в статье проанализированы полномочия Военной службы правопорядка в правоохранительной сфере, акцентировано внимание на особенностях ее правового статуса, а также сформулированы предложения по усовершенствованию направлений деятельности.

Alexander KOTLYARENKO

**MILITARY POLICE –
SUBJECT OF LAW AND ORDER IMPLEMENTATION
FUNCTION OF STATE**

Summary

In the article the Military police in Armed forces of Ukraine, as subject of realization of law-enforcement function of the state is considered. In the article was delivered analysis of Military police authority within a Law and Order scope by normative-comparing method. Made an accent on legal status particularities of Military police. Settled propositions on its activities improvement.